

דף לד

באורים והערות בפשט

'מאן חבריא, רבה בר בר חנה היא, דאמר רבב"ח... אמר לו, אף אני לא אמרתי אלא בתרומה' – פרש רש"י, מדברי רבה בר בר חנה יש לשמוע שלר' יהושע אין שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקדש, שאם יש בהם שלישי, הלא כשאמר ר' יהושע בתחילת דבריו 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' – כבר נתן טעם לדבריו, שרק באלו נעשה האוכל שני, משום שטהרתם טומאה היא אצל קודש, ומהו זה שחזר והקשה לו ר' אליעזר 'שלישי שני למה', הרי כבר באר זאת ר' יהושע.

ואם תאמר, שמא ר' יהושע בדבריו לא נתן טעם, אלא רק רבותא קאמר, (כשם שפרש עולא); לא רק בחולין שנעשו על טהרת הקדש יש בהם שלישי, אלא אפילו בשנעשו על טהרת תרומה? יש לומר, אם כן, לא היה לו לומר אף בחולין שנעשו על טהרת תרומה, כיון שאפשר לטעות בדברים אלו ולומר שגם בחולין שנעשו על טהרת הקדש נעשה גופו של האוכל שני, מאחר שגם בהם יש שלישי. וזאת אין נראה לומר, שר' יהושע אכן אמר בתחילה טעם לדבריו, אלא שר' אליעזר היה סבור שאינו נותן טעם אלא כאומר באלו דווקא תמצא שלישי, ולכך שאל לו 'שלישי שני למה', והשיב לו ר' יהושע, לא כהבנתך אמרתי, אלא לעולם יש בהם שלישי, ונתתי טעם לדבר, שטהרת התרומה טומאה אצל קודש – אין נראה לפרש כן כשאין הכרח בדבר, שטעה ר' אליעזר בדברי ר' יהושע.

הלכך על כרחנו לנקוט אחת משלש אפשרויות; –

א. לא קיים כלל 'שלישי' בחולין שנעשו על טהרת הקודש, לדעת ר' יהושע. (כן אמר רבב"ח בשם ריו"ח).
 ב. יש בהם שלישי, ואעפ"כ ר' יהושע שאמר שנעשה גופו שני, לא אמר אלא בחולין שנעשו ע"ט תרומה – מפני שטהרתה טומאה אצל קודש. ולפי"ז לא אמר לו מעולם ר' אליעזר לר' יהושע 'שלישי שני למה' – שהרי ר' יהושע כבר הסביר זאת. (ועולא, לפירוש ראשון שברש"י. וכן י"ל בדעת ר' יצחק להלן לה. עתוס' שם בסד"ה האוכל. וע"ש בתורא"ש).

ג. ר' יהושע דיבר על שני הסוגים, הן בחולין שנעשו ע"ט והן שנעשו עטה"ק – האוכל מהם נעשה גופו שני. ושהזכיר ר' יהושע 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' – לא מיבעיא קאמר. ומעולם לא השיב ר' יהושע לר' אליעזר 'אף אני לא אמרתי אלא בתרומה'. (עולא. כפי הפרוש השני שברש"י, שהוא העיקר – עתורא"ש. וכן נקט הרמב"ן. וכן פרוש התוס' בדעת עולא – בד"ה אף ובד"ה האוכל שלישי, ובד"ה בחולין (בדף לה). וכן אמר רב אסי בדעת ר' יוחנן בסמוך). וטעם הדבר – לפי שטהרת חולין, אפילו נעשים על טהרת הקדש – כטומאה היא אצל הקדש. (רש"י. וכ"כ הרשב"א ויישב בטעם זה כמה קושיות. ויש להדגיש שמ"מ לא גזרו אלא כשהם שלישי, אבל תרומה או חולין טהורים, האוכלם לא נפסל לקודש). ואולם הרמב"ן והר"ן (בחדושים) דחו טעם זה, וכתבו שכיון שכולן טומאות דרבנן, לכך העמידום על 'שני' בכל אופן, כשאר טומאות דרבנן (ע' שבת יד). טעם נוסף (נתבאר בתוס' לה. ד"ה בחולין), כיון שלא נזהר מלשמרו מליטמא וליגע בשני, אנו חוששים שמא נגע בראשון.

כל זה אמור לפי שיטת רש"י, שאמירת ר' יהושע במשנה 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' קדמה למשא ומתן שבין ר"א ור"י שמסר רבה בר בר חנה. אבל יש מפרשים (מובא בתוס' ועוד) שתשובת ר' יהושע 'אף אני לא אמרתי' היא היא האמירה שבמשנה 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה', אבל בתחילה לא פרש ר' יהושע דבריו עד ששאלו ר' אליעזר. והוכחת הגמרא היא, שאילו היה לדעתו שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש, היה לו לפרש בתחילה כדי שלא יבא לטעות ולומר שמדבר בכל חולין שיש בהם

שלישי, ומכך שלא פרש בתחילה מוכח שלדעתו אין שלישי אלא בשנעשו על טהרת תרומה. (עפ"י תוס' הרא"ש).

הרמב"ן האריך להקשות על פרש"י, וכן על הפירוש השני. ופרש בדרך אחרת. וכן הרשב"א כתב 'וראיתי שכתבו על כך הרבה ולא נתישבה דעתי בכל מה שראיתי' ופרש בדרך נוספת).

'אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: מצינו אוכל חמור מן האוכל (אולי צ"ל המאכל. וע' חכמת שלמה), דאילו נבלת עוף טהור בחוץ לא מטמא, ואילו אוכלה מטמא בגדים... מצינו שהמאכל חמור מן האוכל, דאילו מאכל בכביצה ואוכל עד דאכיל כחצי פרס...' – התוס' תמהו הלא מצינו נבלת בהמה שמטמאה, ואילו האוכלה – טהור, הרי שמאכל חמור מן האוכל.

וכתב בתוס' הרא"ש לתרץ, שאין להביא ראיה אלא מעין הענין שדברו בו ר' אליעזר ור' יהושע, שהאוכל והמאכל טמאים, אבל אוכל נבלת בהמה, אין בו טומאה כלל.

ונראה שהתוס' לא תרצו כן, שהם סוברים שגם נבלת עוף טהור, אינה טמאה בעצם, אלא שגזרת הכתוב היא לטמא את האוכלה. ואעפ"כ הביא ר' אליעזר להוכיח משם, על כן הקשו מנבלת בהמה. ואילו הרא"ש סובר שנבלת עוף טהור הרי היא טמאה בעצם. וע' במובא בזבחים סט שנתבאר מחלוקת אחרונים בדבר, לענין הכנסתה למקדש. ועע"ש בבאור הגמרא שם.

*

'אם אפשר לנהוג בזמן הזה שום טהרה באיזה אופן שיהיה? –

לפי שראיתי קצת מן החסידים שנוהגים לאכול חולין בטהרה בשבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים... אמרתי, ואיך אפשר לנהוג בזמן הזה טהרה, הלא כולנו טמאי מת ושרץ וזבים ומגע נדות...? השיבו לי שאפשר לאכול חולין, אוכלין שלא הוכשרו כלל, ולכן אינם מקבלין טומאה, ואח"כ לשין העיסה במי פירות שלא הוכשרו, ובעת האכילה אוכלים אותם על ידי זריקה באופן שלא יגעו באוכלים אחר שנכנסו לתוך הפה. ואע"פ שנוגעין במשקין שבתוך הפה והשינים והלשון, אמרו שהוא מגע בית הסתרים דלא איקרי מגע, וגם אינו מכשיר האוכלין ולא מטמאן.

וזה סדר התיקון שעושים באכילה ובשתיה: מביאים המים מהמעין בכלי אבנים שאינם מקבליים טומאה, ונוזהרים שלא יגעו במים. ושותים על ידי זריקה מרחוק באופן שלא יגעו במים כי אם באיברים הפנימיים. וזהו סדר טהרתם.

עוד אמרו לי, שגם חכם אחד רשום בחסידות בדורנו זה נהג בטהרה הזאת כסדר הזה גם כן. (תשובה מאת רבי חיים ויטאל. מובא ב'מנהגי ישראל' ח"ב עמ' קלו. ועע"ש בהמשך המאמר כמה מקורות ודיונים אודות מנהג זה – שו"ת המבי"ט ח"ג יח; של"ה שער האותיות סוף אות ט; מג"א או"ח תרג).

דף לה

'דליכא כזית בכדי אכילת פרס...' – מבואר מדברי רש"י שאסור לו לכהן לטמא עצמו. וכבר תמהו על כך שאר הראשונים, שלא מצאנו איסור לטמא עצמו אלא בטומאת מת בלבד, (או ברגל, ואף לישראל).

העירו האחרונים מדברי רש"י בכמה מקומות בענין זה – ע' רש"י יומא פ: ד"ה ולא תטמאו, ובגליון הש"ס; משנה למלך הל'